

tatfulde afsnit burde nok have været gennemredigeret i »klart sprog« med hans talrige, ofte »halvprivate« forkortelser som Pdas; på den anden side er der i hvert fald tale om et groft stilbrud, da den i øvrigt interessante afhandling angår *desuetudo* og hermed er af central betydning for spørgsmålet, hvor meget af DL, der egentlig kan betragtes som værende i kraft den dag i dag.

Udgiveren professor Tamm har reserveret sig selv majestætsforbrydelsen, der (bortset fra Struensee-affæren) vel næppe fik megen konkret betydning, og hvor snarest eksistensen af principperne havde vægt ved at sige noget om det samfundssystem, hvori DL skulle virke. Men underafsnit i sjette bog kunne dog såvel 1807 som endnu 1864 bringes i anvendelse i »landssvigtersager«.

Endelig slutter Winding Kruse med problemer vedrørende skader forvoldt af dyr, hvor han i og for sig finder, at princippet om det objektive ansvar alt i alt har fungeret formålstjenligt (måske dog ikke mindst takket være udbredt anvendelse af forsikring), men hvor han alligevel lidt sørgmodigt må anbefale, at netop disse bestemmelser – vel den mest livskraftige enkeltgruppe af DL-regler – reformeres af hensyn til skadelidtes erstatningsmuligheder.

Langt fra alt i det omfangsrige festskrift har her kunnet nævnes; anmelderen må således – ud over selv at frembringe sin hyldest til denne dansk rets *fons et origo* – især udtrykke sin glæde over, at retshistorien, der alt for længe i klassisk forstand antoges at ophøre med DL, gennem dette skrift viser sig at være en spillevende disciplin, der kan finde anvendelse selv på næsten aktuelle emner.

Troels Dahlerup

Carl-Johan Bryld og Harry Haue: *Det agrare Danmark 1680-1980'erne. Historiske kildehæfter*. (Forlaget Systime, 1982). 332 s., ill.

Denne store kildesamling er primært beregnet for gymnasieskolen, men den er i flere henseender af et format, som giver den interesse for en langt bredere kreds. Kildestoffet er hentet fra et meget vidtspændt felt rækkende fra videnskabelige værker over f.eks. amtshistoriske årbøger og til dagspressen. I denne store høst har jeg kun decideret savnet én vigtig kildegruppe, nemlig bondedagbøgerne. Bogens første 70 sider indeholder en kort og klar oversigt over landbrugets historie, hvor resultaterne af den omfattende landbohistoriske aktivitet i den sidste menneskealder er indarbejdet, og yderligere findes der efter hovedafsnittene nogle fortrinlige forskningsoversigter. Jeg har ikke mange indvendinger at gøre imod fremstillingen, mindst tilfredsstillende er afsnittet »Kirkens åndsmonopol brydes« (s. 35), som er alt for snævert-skematisk, og som f.eks. postulerer, at landsbypræster skulle have en slags grønt bevis for at få embede. Man kan heller ikke omtale det faldende befolkningstal og de mange ødegårde omkring 1660 uden at nævne pesten. I det politiske afsnit s. 44-45 er det en uheldig formulering, at Venstre »især i 1885« nægtede at stemme for finansloven, ligesom det er lidt for summarisk udtrykt, at Venstre ønskede mindre militær. Men som helhed giver afsnittet en udmærket baggrundsorientering for beskæftigelsen med tekstafsnittene og lægger også sine steder op til diskussion, f.eks. gælder det bemærkningen side 55 om, at der i mellemkrigstiden med den lave aflønning af landbrugets arbejdskraft i vid udstrækning var tale om skjult arbejdsløshed. Det er jo ikke noget ubekendt synspunkt, men sagen

er ikke så ligetil, for hvordan trække grænsen? Var en stor del af de ufaglærte da også skjult arbejdsløse?

Tekstafsnittene er inddelt i tre hovedafsnit: A. De store landboreformers tid ca. 1750-1800, B. Andelstiden ca. 1870-1900 og C. Det industrielle landbrug 1945-1982. Årstallene skal dog ikke tages for tungt, men man har helt renonceret på tekster vedrørende 1. verdenskrig og mellemkrigstiden. Det skal ikke bebrejdes udgiverne, bogen er stor nok, og det fremlagte materiale rigt og varieret, også med hensyn til billedstof, grafiske fremstillinger og tabeller. Der er yderligere indbygget arbejdsspørgsmål og forslag til tværgående temaer, desuden sagregister og litteraturfortegnelse.

Paul G. Ørberg

Walter Boss: *Danmarks udenrigspolitik 1720-1982*. (Forlaget Systime, 1982). 256 s.

»Danmark har hverken tradition for neutralitets- eller alliancepolitik, men for mellemstandpunkterne: Den neutrale alliance eller den allierede neutralitet.« Denne karakteristik, der er hentet fra bogens omslag, er ganske rammende for et lille lands forsøg på at hævde sin selvstændighed og værne om sin egenart.

Walter Boss' bog er en ualmindelig instruktiv og overskuelig behandling af dansk udenrigspolitik gennem den lange og begivenhedsrige periode fra Store nordiske Krigs afslutning til vore dage. De skiftende internationale systemer, der trækkes klart op i teksten og støttes af enkle og illustrerende modeller, danner rammen om den danske stats forhold til omverdenen. Forfatteren indleder med et begrebs- og definitionsafsnit, der trods sin ultrakorte form indeholder de oplysninger –

navnlig om hoved- og bisystemer i international politik – som læseren har brug for i sit arbejde med den efterfølgende redegørelse.

Det lange tidsrum er opdelt i 4 hovedafsnit, der hver især karakteriseres ved en systembetegnelse: »Det gamle System« frem til 1814, »Wienersystemet«, der præger udviklingen frem til »Versaillesystemet«, og endelig »Supermagtsystemet« siden 2. verdenskrig.

Forsøgene på at ride hovedlinier i den internationale politik (hovedsystemet) op som indledning til den danske udenrigspolitik (bisystemerne) i de forskellige perioder medfører en del gentagelser, men de medvirker blot til at klargøre problemerne for læseren og sætte de danske bestræbelser for at bevare den størst mulige handlefrihed i relief.

Bogen, der i vidt omfang inddrager korte oplysninger om den sociale, økonomiske og indenrigspolitiske udvikling, tegner ikke alene et sammenhængende billede af Danmarks udenrigspolitiske historie, den rejser også – navnlig i sin afslutning – mange spørgsmål vedrørende alternative muligheder. I den forbindelse kan det undre, at et så væsentligt og omdiskuteret spørgsmål som dansk u-landspolitik bogstavelig talt ikke berøres.

Selve den udenrigspolitiske beslutningsproces indtager en central placentring i Walter Boss' behandling. Der gives en række gode og velunderbyggede karakteristikker ikke blot af de officielle beslutningstagere som f.eks. Schulin, Frederik VI, Hall, Munch og Scavenius, men også af de uofficielle som f.eks. H.N. Andersen.

Ud over de mange tidligere nævnte modeller rummer bogen et stort billedmateriale, der søger at illustrere udviklingen gennem perioden på forskellige områder. Ideen er god, men resultatet